5-SHO‘BA.
O‘ZBEKISTON TURIZM SALOHIYATI: IMKONIYATLAR VA ISTIQBOLLAR

O‘ZBEKISTON TURIZM SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHDA ISLOM SIVILIZATSIYASI MARKAZINING ROLI

Murotov Shoxzod Abdunazar o‘g‘li
O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi, Islom iqtisodiyoti va moliyasi, ziyorat turizmi kafedra o‘qituvchisi
murotovshoxzod99@gmial.com
ORCID ID: 0009-0009-9885-2212

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston turizm salohiyatini rivojlantirishda Islom sivilizatsiyasi markazining o‘rni va ahamiyati tahlil qilingan. Markazning mamlakat tarixiy-madaniy merosini asrash, nodir qo‘lyozmalar va muzey ekspozitsiyalarini xalqaro jamoatchilikka tanitish, shuningdek, ziyorat va madaniy-ma’rifiy turizmni rivojlantirishdagi imkoniyatlari yoritilgan. Xalqaro tajriba va mavjud manbalar asosida Markazning O‘zbekiston turistik jozibadorligini oshirish, xalqaro turistik brendini mustahkamlash hamda yangi turistik yo‘nalishlarni shakllantirishdagi istiqbollari baholangan. Tadqiqot natijasida Markaz faoliyatini raqamli texnologiyalar, xalqaro targ‘ibot va integratsiyalashgan turistik marshrutlar orqali rivojlantirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: *Islom sivilizatsiyasi markazi, turizm salohiyati, ziyorat turizmi, madaniy meros, madaniy-ma’rifiy turizm, xalqaro turistik brend, turistik infratuzilma.*

O‘zbekistonning xalqaro turizm bozoridagi raqobatbardoshligini oshirishda tarixiy-madaniy meros obyektlaridan samarali foydalanish, ziyorat turizmini diversifikatsiyalash hamda milliy madaniy boyliklarni zamonaviy turistik mahsulotlarga aylantirish muhim strategik vazifalardan hisoblanadi. Xususan, mamlakatning islom sivilizatsiyasi rivojiga qo‘shgan tarixiy hissasini xalqaro miqyosda targ‘ib etish nafaqat diniy-ma’rifiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ham ega. Mazkur jarayonda Toshkent shahrida tashkil etilgan O‘zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi tarixiy merosni saqlash, ilmiy tadqiq etish va xalqaro jamoatchilikka yetkazishni birlashtiruvchi ko‘p funksiyali madaniy-ma’rifiy majmua sifatida alohida o‘rin egallaydi.

Markaz O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 23-iyundagi qarori asosida tashkil etilgan bo‘lib, 2018-yilda uning tamal toshi qo‘yilgan. Majmua 2026-yil mart oyida jamoatchilik uchun ochilgan. Uning tashkil etilishidan ko‘zlangan maqsad ajdodlarning jahon ilm-fani, madaniyati va islom sivilizatsiyasi taraqqiyotiga qo‘shgan hissasini o‘rganish, noyob tarixiy manbalarni saqlash hamda ushbu merosni zamonaviy ilmiy-ma’rifiy vositalar orqali keng targ‘ib etishdan iborat [1, 2]. Bunday yondashuv madaniy meros obyektlarining vazifasini an’anaviy

saqlash va namoyish etish faoliyatidan xalqaro turizm, ilmiy hamkorlik va madaniy kommunikatsiya jarayonlarining faol ishtirokchisiga aylantirish imkonini beradi.

Ziyorat turizmini rivojlantirishning iqtisodiy omillari O.T. Astanakulov va M.X. Soxibova tomonidan Malayziya hamda Indoneziya tajribasi asosida o‘rganilgan. Mualliflar ziyorat turizmi samaradorligini oshirishda turistik infratuzilma, xizmat ko‘rsatish sifati, xalqaro hamkorlik, maqsadli targ‘ibot va sayyohlarning diniy-madaniy ehtiyojlarini hisobga olishning muhimligini asoslaydilar [3, 4]. Xususan, Malayziya tajribasi bo‘yicha tadqiqotda an’anaviy ziyorat faoliyatini madaniy meros bilan uyg‘unlashtirgan innovatsion turistik mahsulotlarni ishlab chiqish zarurligi ta’kidlangan. Indoneziya misolida esa ziyorat turizmining raqobatbardoshligi tegishli xizmat standartlari, qulay axborot muhiti va turistik infratuzilmaning rivojlanish darajasi bilan bog‘langan. Mazkur ilmiy yondashuvlarni umumlashtirish Islom sivilizatsiyasi markazini faqat alohida tashrif obyekti sifatida emas, balki ziyorat, madaniy-ma’rifiy va ilmiy turizmni o‘zaro integratsiyalovchi turistik markaz sifatida baholash imkonini beradi.

Markazning turistik jozibadorligini belgilovchi asosiy omillardan biri uning boy ilmiy-madaniy fondi va muzey ekspozitsiyalaridir. O‘zbekistonning rasmiy turizm portalida keltirilishicha, Markaz kutubxonasi fondida 2500 dan ortiq qo‘lyozma va toshbosma asarlar, qariyb 40 mingta bosma nashr hamda 350 mingdan ziyod elektron materiallar jamlangan. Shuningdek, xalqaro hamkorlik doirasida 2000 ga yaqin noyob tarixiy artefakt mamlakatga qaytarilgani qayd etilgan [2]. Ushbu resurslarning ilmiy va madaniy qiymati bilan bir qatorda, ular asosida maxsus mavzuli ekskursiyalar, xalqaro ko‘rgazmalar va ta’limiy turistik dasturlar tashkil etish imkoniyati mavjud.

Majmuaning markaziy ekspozitsiyalaridan biri Qur’oni karim zali bo‘lib, unda Usmon Mus’hafi va turli tarixiy davrlarga oid nodir Qur’on qo‘lyozmalari namoyish etiladi. Markaz ekspozitsiyalari islomdan avvalgi sivilizatsiyalar, ilm-fan taraqqiyoti, me’morchilik, san’at va tarixiy an’analar kabi yo‘nalishlarni ham qamrab oladi [1, 5]. Shu jihatdan Markaz faqat diniy motiv bilan sayohat qiluvchi ziyoratchilar uchun emas, balki tarix, sharqshunoslik, san’atshunoslik va ilmiy merosga qiziquvchi xorijiy turistlar uchun ham alohida qiziqish uyg‘otishi mumkin. Bu esa turistik talabning birgina segmentga bog‘lanib qolmasdan, turli maqsadli auditoriyalar hisobiga kengayishiga xizmat qiladi.

Islom sivilizatsiyasi markazining me’moriy yechimi ham mustaqil turistik resurs sifatida baholanishi mumkin. Markaz binosi uch qavatdan iborat bo‘lib, majmuaning markaziy gumbazi 65 metr, to‘rt tomonidagi peshtoqlari esa 34 metr balandlikka ega. Fransiyaning Wilmotte & Associés me’morlik kompaniyasi ma’lumotlariga ko‘ra, loyiha doirasidagi 45 ming kvadrat metr maydon bilan bog‘liq ichki makonlar va sakkizta muzey galereyasining ekspozitsion yechimlari ishlab chiqilgan [5]. Majmuaning me’moriy uslubi Markaziy Osiyo tarixiy me’morchilik an’analarini zamonaviy muzey texnologiyalari bilan uyg‘unlashtiradi. Natijada me’moriy muhitning o‘zi ham sayyohlik taassurotini shakllantiruvchi va turistik obyektning xalqaro tanilishiga xizmat qiluvchi omilga aylanadi.

Markazning xalqaro maydondagi targ‘iboti turizm salohiyatini rivojlantirishning yana bir muhim yo‘nalishi hisoblanadi. Jumladan, BBC

StoryWorks, CNN va Euronews kabi xalqaro media platformalarida majmuaning tarixiy meros, arxitektura hamda ilmiy-ma’rifiy faoliyatiga bag‘ishlangan materiallar e’lon qilingan [6, 7]. BBC StoryWorks materialida Markaz faqat muzey emas, balki ilm-fan, madaniyat va tarixiy xotirani birlashtiruvchi xalqaro intellektual makon sifatida taqdim etiladi. Euronews esa uning tarixiy me’moriy an’analar va zamonaviy texnologiyalar uyg‘unligiga alohida e’tibor qaratgan. Bunday xalqaro media yoritilishi O‘zbekistonning madaniy turizm yo‘nalishi sifatidagi tanilishiga ko‘maklashishi mumkin. Biroq mazkur materiallarning ayrimlari hamkorlik yoki tijoriy kontent shaklida tayyorlanganligi sababli, ularni mustaqil turistik talab statistikasi emas, balki xalqaro targ‘ibot faoliyatining dalili sifatida baholash maqsadga muvofiq.

Markaz faoliyatini xalqaro miqyosda tanitish jarayoni ilmiy diplomatiya bilan ham uzviy bog‘langan. Xususan, 2026-yil 10-oktabr kuni UNESCO bosh qarorgohida o‘tkazilgan xalqaro konferensiyada 300 dan ortiq olim, diplomat va xalqaro tashkilot vakillari ishtirok etgan. Tadbir doirasida Markazning ilmiy konsepsiyasi, muzey faoliyati va Markaziy Osiyo mutafakkirlarining jahon sivilizatsiyasiga qo‘shgan hissasi xalqaro jamoatchilikka taqdim etilgan [8]. Mazkur faoliyat madaniy turizmni an’anaviy tashriflar doirasidan tashqariga chiqarib, ilmiy konferensiyalar, akademik almashinuvlar, muzeylararo hamkorlik va xalqaro ta’limiy sayohatlar bilan uyg‘unlashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Markazning Toshkent shahridagi Hazrati Imom majmuasiga yaqin hududda joylashgani ham uning turistik salohiyatini oshiruvchi muhim hududiy omildir [9]. Ushbu joylashuv tarixiy-diniy obyektlar, muzey ekspozitsiyalari va ilmiy-ma’rifiy xizmatlarni birlashtirgan kompleks turistik marshrutlarni ishlab chiqishga sharoit yaratadi. Bunda Islom sivilizatsiyasi markazi Toshkentdagi ziyorat va madaniy turizm yo‘nalishlarini o‘zaro bog‘lovchi asosiy tashrif nuqtalaridan biri sifatida shakllanishi mumkin.

Turizm iqtisodiyoti nuqtayi nazaridan Markazning potensial ta’siri bevosita va bilvosita iqtisodiy samaralar orqali namoyon bo‘ladi. Bevosita samara muzey xizmatlari, ekskursiyalar va maxsus turistik dasturlarga bo‘lgan talab bilan bog‘liq bo‘lsa, bilvosita samara mehmonxona, transport, umumiy ovqatlanish, savdo va boshqa xizmat ko‘rsatish faoliyatlariga qo‘shimcha talabning shakllanishida namoyon bo‘lishi mumkin. Shunga qaramay, ushbu ta’sirning real hajmini aniqlash uchun Markazga tashrif buyuruvchilar soni, xorijiy sayyohlar ulushi, o‘rtacha tashrif davomiyligi va turistik xarajatlar bo‘yicha muntazam statistik monitoring talab etiladi. Mazkur ko‘rsatkichlarsiz Markazning iqtisodiy samaradorligi to‘g‘risida qat’iy miqdoriy xulosa chiqarish metodologik jihatdan asosli bo‘lmaydi.

O‘tkazilgan tahlil asosida Islom sivilizatsiyasi markazining O‘zbekiston turizm salohiyatini rivojlantirishdagi imkoniyatlarini yanada kengaytirish uchun uchta ustuvor yo‘nalishni taklif etish mumkin. Birinchidan, Markazning noyob qo‘lyozmalari, tarixiy ekspozitsiyalari va ilmiy merosi asosida ko‘p tilli raqamli ekskursiyalar, virtual muzey turlari hamda interaktiv ta’limiy platformalarni rivojlantirish zarur. Bu xorijiy auditoriyani tashrifdan oldin ma’lumot bilan ta’minlash va mamlakat turistik brendining xalqaro raqamli makondagi ko‘rinishini kengaytirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, Markazni Hazrati Imom majmuasi va O‘zbekistonning boshqa yirik tarixiy-madaniy markazlari bilan bog‘lovchi integratsiyalashgan ziyorat turizmi dasturlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Bunda Toshkent – Samarqand – Buxoro yo‘nalishlari bo‘yicha ilmiy-ma’rifiy mazmundagi maxsus turpaketlar shakllantirish va ularni xorijiy turistik operatorlar bilan hamkorlikda targ‘ib etish mumkin.

Uchinchidan, Markazning xalqaro tanilishi va iqtisodiy samaradorligini baholovchi monitoring tizimini joriy etish lozim. Ushbu tizimda tashrif buyuruvchilar tarkibi, turistik xizmatlarga talab, xalqaro targ‘ibot kanallari samaradorligi va tashriflardan qoniqish darajasini o‘rganish turizmni rivojlantirish bo‘yicha boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslash imkonini beradi.

Umuman olganda, O‘zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazining ahamiyati uning noyob tarixiy artefaktlar va ilmiy merosni saqlashdagi vazifasi bilangina cheklanmaydi. Markaz madaniy merosni zamonaviy turistik mahsulotga aylantirish, ziyorat va ma’rifiy turizmni uyg‘unlashtirish hamda O‘zbekistonning xalqaro madaniy qiyofasini mustahkamlash uchun muhim institutsional asos yaratadi. Uning mavjud salohiyatini maqsadli turistik marketing, raqamli kommunikatsiyalar va hududlararo turistik marshrutlar bilan integratsiyalash mamlakat turizm xizmatlarini diversifikatsiyalash hamda uzoq muddatli raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. Center of Islamic civilization – a symbol of national identity, science, education and culture. – 29.01.2025. – URL: https://president.uz/en/lists/view/7843.

2. Uzbekistan Travel. The Islamic Civilization Center in Tashkent is an important attraction for tourists. – 06.04.2026. – URL: https://uzbekistan.travel/en/o/islamic-civilization-center-tashkent-important-attraction-tourists/.

3. Astanakulov O.T., Soxibova M.X. O‘zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirishda xalqaro tajribadan foydalanish: Malayziya misolida // International Finance & Accounting. – 2023.

4. Astanakulov O.T., Soxibova M.X. Ziyorat turizmini rivojlantirishda Indoneziya tajribasini qo‘llash: salohiyat va istiqbollar // International Finance & Accounting. – 2024.

5. Wilmotte & Associés. Centre for Islamic Civilisation: Uzbekistan. – Elektron resurs. – URL: https://www.wilmotte.com/en/projects/centre-islamic-civilisation-uzbekistan.

6. BBC StoryWorks. A new landmark in Tashkent celebrates Uzbekistan’s culture. – Elektron resurs, tijoriy hamkorlik materiali. – URL: https://www.bbc.com/storyworks/islamic-civilization-center-in-uzbekistan/a-new-landmark-in-tashkent-celebrates-uzbekistans-culture.

7. Primova D. The Islamic Civilization Centre in Uzbekistan: a modern masterpiece of Central Asia // Euronews. – 23.12.2025. – Hamkorlik materiali. – URL: https://www.euronews.com/2025/12/23/the-islamic-civilization-centre-in-uzbekistan-a-modern-masterpiece-of-central-asia.

8. O‘zbekiston Milliy axborot agentligi. Islamic Civilization Center showcases Uzbekistan’s heritage at UNESCO. – 10.10.2026. – URL: https://uza.uz/en/posts/islamic-civilization-center-showcases-uzbekistans-heritage-at-unesco_920361.

9. The Times of Central Asia. Opening the Islamic Civilization Center in Tashkent: A New Landmark of Memory, Scholarship, and National Identity. – 25.03.2026. – URL: https://timesca.com/opening-the-islamic-civilization-center-in-tashkent-a-new-landmark-of-memory-scholarship-and-national-identity/.

10. O‘zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi. Rasmiy veb-sayt: muzey ekspozitsiyalari, ilmiy faoliyat va tashrif buyuruvchilar uchun ma’lumotlar. – URL: https://iccu.uz/uz.

ZOMIN TUMANIDA EKOTURIZM OBYEKTLARINING RENTABELLIGI VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Shamsiddinova Dilafro‘z Faxriddin qizi, Po‘latova Ro‘zigul Yoqub qizi
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali Iqtisodiyot mutaxassisligi magistri

Annotatsiya. Maqolada Zomin tumanidagi turistik obyektlarning iqtisodiy samaradorligi ekoturizm rivoji nuqtayi nazaridan baholangan. 2024-yil rasmiy statistikasi bo‘yicha tumanda viloyatdagi o‘rinlarning 43,5 foizi joylashgan, biroq joylashtirilganlarning atigi 27,1 foizi shu yerga to‘g‘ri kelgan; bir o‘ringa yiliga o‘rtacha 19 nafar mehmon to‘g‘ri keladi. Shartli mehmon uyi misolida zararsizlik nuqtasi 27 foizli bandlikka tengligi ko‘rsatilgan. Natijalar Zominda asosiy muammo yangi quvvat yetishmasligida emas, mavjud quvvatdan past foydalanishda ekanini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: ekoturizm, rentabellik, iqtisodiy samaradorlik, joylashtirish vositalari, o‘rinlar bandligi, zararsizlik nuqtasi, Zomin.

KIRISH

Zomin tumani Jizzax viloyatining turizm salohiyati eng yuqori hududi hisoblanadi. Tog‘ havosi, archazorlar va Zomin milliy tabiat bog‘i bu yerni sog‘lomlashtirish va ekoturizm uchun tabiiy markazga aylantirgan. So‘nggi yillarda tumanga sezilarli mablag‘ kiritildi: osma yo‘l, osma ko‘prik, Suffa 2400 dam olish majmuasidagi yangi mehmonxonalar shular jumlasidandir [1; 2]. Turistlar oqimi haqidagi rasmiy axborotlar ham yuqori raqamlarni keltiradi.

Biroq turistik obyektning iqtisodiy samaradorligi qurilgan quvvat yoki kelgan odamlar soni bilan emas, quvvatdan qanchalik foydalanilgani va daromad xarajatni qanchalik qoplashi bilan o‘lchanadi. Ekoturizm uchun bu masala yanada muhim: tabiatga yuklama cheklangan, mavsum qisqa, shuning uchun obyekt mavjud quvvatdan unumli foydalanmasa, u na iqtisodiy, na ekologik jihatdan barqaror bo‘ladi.

Maqolaning maqsadi — Zomin tumanidagi turistik obyektlarning samaradorligini rasmiy statistika bo‘yicha baholash, mehmon uyi misolida